

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА

Особливості поетики та жанрових форм малої прози

Юрія Косача 1920-50-х років 5

ДЕМЧУК НАТАЛІЯ

Мариністична символіка

роману «Майстер корабля» Юрія Яновського 10

КОЗАЧОК АЛІНА

Панський побут у творах Марка Вовчка 19

КОРІНЬ РУСЛАНА

«Текст Бетховена» в ліриці

«Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр..... 26

ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ

Літературні містифікації 1920-1930-х років 30

ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ

Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж

роману «Тодір Сокір» Галини Журби 35

МАКСИМЧУК ІВАННА

Відмова від власної культури як шлях до самознищення

(за драмою Лесі Українки «Бояриня»)..... 41

ПАРФЕНЮК ІРИНА

«Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»:

антиутопійні та фантастичні виміри

у романі Яни Дубинянської «Свій час»..... 46

ПОПОВА ДІАНА

Школа і просвіта у творах Олександра Кониського 52

ПРОЦИК ХРИСТИНА

До проблеми осмислення пам'яті роду

в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко 58

РОМАНЮК НАТАЛІЯ

Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»:

проблема вибору 64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Руслана Корінь

Науковий керівник – канд. філол. наук Бестюк І. А.

«ТЕКСТ БЕТХОВЕНА» В ЛІРИЦІ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» 1920-1930-Х РР.

У статті розкрито специфіку втілення семіотичного поняття «текст Бетховена» в ліриці українських авторів доби «Розстріляного відродження». Проаналізовано літературно-музичні кореляції в поезіях П. Карманського, В. Еллана-Блакитного, О. Влизька, М. Рильського, Л. Первомайського. Автор доводить: музичне надбання Л. Бетховена потужно вплинуло на багатьох українських письменників, реакцією на що стала поява «бетховенських» поезій у їхніх доробках.

Ключові слова: лірика, модернізм, «текст Бетховена», літературно-музична кореляція, симфонія, соната.

The article deals with revealing of «Beethoven's text» within the poetry by Ukrainian authors of «Executed Renaissance». It is also analyzed the communication between the literature and music in the poetry by P.Karmanskyi, L.Pervomaiskyi, M.Rylskyi, A.Vlyzko, V.Ellan-Blakutnyi. The author proves the powerful influence of Beethoven's music performed on many Ukrainian writers and created the Beethoven's poetry in Ukrainian literature.

Key words: lyrics, modernism, «Beethoven's text», communication between literature and music, symphony, sonata.

«Текст Бетховена» – семіотичне поняття, яке охоплює систему культурних знаків, пов'язаних як із біографією, так і з творчістю німецького композитора Людвіга ван Бетховена (1770-1827), інтерес до якого особливо позначився на ліриці періоду «Розстріляного відродження» 1920-1930-х років. Тому в статті ставимо за мету проаналізувати літературно-музичні кореляції, позаяк це малодосліджений інтерсеміотичний феномен: загалом літературознавчі дослідження присвячені трансформації музичної теми Бетховена в драматургії Миколи Куліша, у заголовку його «Патетичної сонати» використано назву твору Бетховена (С. Жигун, Л. Залеська-Онишкевич, М. Зимомимря, О. Поляруш); у поодиноких студіях про прозову [2] та поетичну «Бетховіану», зокрема Олексі Влизька [6; 11; 12] і Євгена Плужника: у монографії Г. Токмань в екзистенціалістському ключі проаналізована його поезія «Місто мале. На дзвіницю злізти...», у якій згадано «Дев'яту симфонію» [13, 120–121]. У нашій студії залучено інші знакові твори, які формують міждисциплінарний діалог: «Місячна соната» (1909) П. Карманського, «Минули місячні сонати» (1916) та «Після Крейцерової сонати» (1918) В. Еллана-Блакитного; а також здійснено порівняльно-типологічний аналіз двох портретних віршів: «Бетховен» (1927) М. Рильського та «Бетховен» (1934) Л. Первомайського.

«Місячна соната» (1801) Бетховена (Соната № 14). Художня реакція на музичне звучання Бетховена залежить від мистецьких тенденцій

літературних епох: своєрідний культурний діалог формують поезії П. Карманського «Місячна соната» (зі збірки «Пливем по морі тьми» (1909)) і «Минули місячні сонати» В. Еллана-Блакитного (зі збірки «Удари молота і серця» (1920)). Літературна «соната» «молодомузівця» – це пейзажна замальовка таємничої карпатської ночі («Блукає місяць і сіє чари» [10, 110]), художні образи якої закорінені у танатоцентризмі *findesiècle* івської естетики (кінця XIX – початку XX ст.): «таємні шуми» цієї ночі нагадують «спів панахиди», «мару задуми»: «Іде на тихий цвинтар в долині, / Де сплять по трудах сини недолі, / Де над горбами, як монахині, / Стоять в жалобі стрункі тополі» [10, 110]. У концепції «Місячної сонати» П. Карманського дотримано структурних принципів сонатної форми, а в ідейно-естетичному пафосі, сугерованого містичним місячним сяйвом, – композиторської вказівки на те, що це твір «в дусі фантазії» (*Sonata quasi una Fantasia*) [3, 2]. Натомість лірична версія В. Блакитного, «автора революційно-бойової лірики» [11, 142], категорично заперечує будь-які музично-зворушливі рефлексії самотньо відсторонених від колективу особистостей, що ліричний герой констатує першим рядком-гаслом: «Минули місячні сонати, / Я в колі маршів, колі фуг» [5, 66].

«Крейцера соната» (1802) Бетховена (Соната № 9), присвячена скрипалю Родольфо Крейцерові [4, 192]. Закликаючи конструювати сьогодення згуртованим колективом, ліричний герой В. Еллана-Блакитного вимагає залишити в минулому розчулені індивідуальні переживання та приватні інтереси, тому ситуація, задекларована в заголовку поезії «Після Крейцерової сонати» (1918), алюзійно відсилає і до проблематики повісті Льва Толстого «Крейцера соната» (1889), у центрі якої – сімейно-побутова драма: чоловік убив дружину, запідозривши її у зраді з музикантом, з яким вона розучувала «Крейцерову сонату» Бетховена. Якщо в підтексті російського твору ірраціональність музики ототожнена з ірраціональністю пристрасті, то риторика поезії-маршу українського автора прямо протилежна їй: « – Сантиментальність! / Хай загине / І пам'ять ніжних на землі. / Нам треба нервів, наче з дроту, / Бажань, як залізобетон, / Нам треба буряного льоту, – / Грими, фанфар мідяний тон» [12, 261].

«Дев'ята симфонія» (1824) Бетховена, – монументальний твір пізнього періоду творчості, – створена уже глухим композитором, який почав утрачати слух із двадцятип'ятирічного віку; прем'єру цієї симфонії, де Бетховен і диригував оркестром, публіка вітала оваціями. Український поет Олекса Влизько, який через дитячу хворобу в 14 років теж став глухонімим, розумів композитора, бо відчував «свою трагічну спорідненість із Бетховеном» [12, 20]: «В глухонімому юнакові, – зазначає Ю. Лавріненко, – кипіло духовне бетговенське море» [11, 377]. Доказом чого стали два однойменні твори: «Дев'ята симфонія» (1925), написана прозовим текстом, і поетична «Дев'ята симфонія (Монолог)» (1926), уміщена в дебютній збірці «За всіх скажу» (1927).

Обидва твори пов'язані з «Одою до радості» – хоровим фіналом Бетховенової симфонії, створеним на слова Шиллера, патетичний заклик

якої «Обнімітьсь, мільйони!» резонує у творах українського поета «ренесансного десятиліття» 1920-х років, який вірить у перемогу любові, при цьому важливі й літературні апеляції до ідеї «симфонізму» як ідеї єднання, яке твориться із різноманіття (за Т. Адорно). Порівняймо завершення Влизькових «симфоній»: «Любимо все, що найкраще в серці світів молодому (сонячно любимо ми)!» [12, 255]; про любов як «надлюдське буяння», вогонь, у якому «злоба згорить на попіл»: «Беру тебе, о, світе мій терновий, / В обійми сонячні! – В любов мою, / Мов на вогонь кладу!» [12, 262]. Така експресивна осанна любові підтверджує світоглядний і стилістичний неоромантизм О. Влизька, на що звернули увагу сучасні дослідники його творчості: Ю. Ковалів (назвав поета «достеменним романтиком, виповненим «вітаїстичною» енергією і фаустіанською спрагою повноти світу» [6, 57]) та В. Базилевський («Влизько – чистий романтик, рвійний і пристрасний» [1, 266]).

«Бетховен» (1927) М. Рильського та «Бетховен» (1934) Л. Первомайського. Ліричний герой М. Рильського сприймає глухоту композитора не як ваду, а як виняткову тонку чутливість генія: у неоромантичному протиставленні галасливого світу і «незміряної тиші» він віддає перевагу другому: «Так ти оглух на людське слово, / На голос птиці й звірини, / Щоб чути громову розмову / Незміряної тишини» [9, 374]. У поезії, яка має підпис «Березень 1927 р.», відтворено неповторну трепетну мить весняного журавлиного «переливного крику», який тоне «в безодні неба голубого»: «Так ти, Бетховене, весною / Почув далекий, легкий крик, / Щоб залишитися з собою, / Замкнутись у собі навек» [9, 374].

Міф «глухого Бетховена», його муки творчості, – це метафора складного процесу творення у філософській поезії Л. Первомайського, у якій обіграні ті ж топоси «серця», «небес», «весни» та «березня», що споріднюють цей текст із версією М. Рильського: «Але те, що родилося в серці, що мукою тричі відчуте – / Проростання небес у вершинах дубів вікових / І крижин березневе кружляння в потоках розкутих, / Це весна, це чекання і щастя, і болів нових» [8, 123], – глухий Бетховен пише фортепіанну музику (змагається «з лакованим лагідним звіром»), не чує її, однак відчуває серцем. Бетховенова історія виконує роль самопроекції митця, – ліричного героя Л. Первомайського: «І крізь вік пронести свою пристрасність і муку. / Я з тобою, Бетховен, дай руку – я поруч іду» [8, 123].

Загалом, музична аналогія з «глухим Бетховеном» увиразнює оксюморонну дефініцію «Розстріляного відродження»: «Сама доба – глухий Бетховен, / Сама доба – сліпий Гомер» [7, 425], – писав в еміграції Євген Маланюк.

Різножанрові художні твори 1917–1934 років корелюють зі сонатами й симфоніями німецького композитора Л. Бетховена; літературний інтерес до його музики стимулювала й советська культурна політика: йдеться, по-перше, про вимоги виховувати нових композиторів – «червоних Бетховенів» (на чому акцентував нарком А. Луначарський); по-друге, – визначну роль відіграло і відзначення 1927 року столітнього ювілею Бетховена [2, 3].

Проаналізовані ліричні твори демонструють, як у драматичній музиці Бетховена суб'єктивовано світовідчуття «хвилюючих 1920-х».

Джерела:

1. Базилевський В. Два поети / В. Базилевський // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – Вересень-жовтень. – С. 263-273.
2. Бестюк І. Українська літературна «Бетховіана» 1920-х років (роман «Честь» (1929) М. Могилянського) / І. Бестюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / [укладач Р. Криловець]. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 47. – С. 3-5.
3. Бетховен Л. Соната №14 для фортепіано / Л. Бетховен. – К.: Музична Україна, 1988. – 15 с.
4. Великие музыканты западной Европы: хрестоматия для учащихся старших классов / [составитель В. Григорович]. – М.: Просвещение, 1982. – 223 с.
5. Еллан-Блакитний В. Твори: В двох томах / В. Еллан-Блакитний. – К.: Державне видавництво, 1958. – Том 1. – 298 с.
6. Ковалів Ю. Олекса Влизько / Ю. Ковалів // Дивослово. – 2008. – № 2. – С. 54-59.
7. Маланюк Є. Поезії / Є. Маланюк; [упорядник Т. Салига]. – Л.: УПІ ім. І. Федорова; Фенікс ЛТД, 1992. – 686 с.
8. Первомайський Л. Вибрані твори: У двох томах: Поезії 1924–1945 / Л. Первомайський. – К.: Дніпро. – 1978. – Том 1. – 342 с.
9. Рильський М. Зібрання творів: У двадцяти томах / М. Рильський. – К.: Наукова думка, 1983. – Том 1. – 534 с.
10. Розсипані перли: Поети «Молодої Музи» / [упоряд., автор передм. та приміток М. Ільницький]. – К.: Дніпро, 1991. – 710 с.
11. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933: поезія – проза – драма – есей / [упорядкув., передм., післямова Ю. Лавріненка; післямова Є. Сверстюка]. – К.: Смолоскип, 2002. – 984 с.
12. Слабошпицький М. Веньямін літературної сім'ї: Олекса Влизько та інші [ревію] / М. Слабошпицький. – К.: Ярославів Вал, 2008. – 288 с.
13. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен: [монографія] / Г. Токмань. – К.: Академія, 2013. – 224 с. – (Серія «Монограф»).